

A KUNHEGYESI ÉRTEKEZLET

Bálint Márk VÁSÁRHELYI^{1*}

ABSTRACT

After the treaty of Trianon the Hungarian Reformed Church had to face serious losses in its membership. The existing church organisation was disrupted and a structural reform was necessary. Only after the dictatorship of the proletariat was it possible for the Reformed pastors to find their way. Gyula Forgács, the pastor of Pécel was the main character of the Circle of Pécel, a movement among pastors and laymen. It was formed in 1920. A significant conference of the time was the conference of Kunhegyes (23–25 August 1921), where a Memorandum was accepted and signed by 134 people altogether. At the conference well-known pastors gave speeches about various topics. Although the Memorandum of Kunhegyes was not accepted by the Synod, it had a great impact on the later history on the Hungarian Reformed Church.

KEYWORDS

Circle of Pécel, reformation, church, Hungarian Reformed Church, Trianon, conference of Kunhegyes, Memorandum of Kunhegyes, Gyula Forgács

„Annakokáért, mivelhogy ilyen szolgálatban vagyunk, a mint a kegyelmet nyertük, nem csüggedünk el; Hanem lemondtunk a szégyen takargatásáról, mint a kik nem járunk ravaszásban, és nem is hamisítjuk meg az Isten ígését, de a nyilvánvaló igazsággal kelletjük magunkat minden ember lelkiismeretének az Isten előtt” (2Korinthus 4:1–2).

TÖRTÉNELMI ÉS EGYHÁZTÖRTÉNETI HÁTTÉR

Az I. világháborút követően nemcsak Magyarország szenvedett súlyos veszteségeket, hanem a Magyar Református Egyház is. Egyetlen egyházkerület sem maradt épen. 1910-ben 2 621 329 református volt 2026 anyaegyházközségben, 2062 lelkipásztor szolgálatával. Trianont követően 916 906 tagot számlált a Magyar Református Egyház [9, 27. o.].

Az elszakított területeken és a csonkán maradt országban egyaránt újra kellett szervezni az egyház szervezetét és életét, miközben a Tanácsköztársaság proletárdiktatúrája minden erővel megpróbálta ellehetetleníteni az egyházakat. A Tanácsköztársaság bukását, majd pedig a román csapatok kivonását követően nyílt lehetőség az egyház sorainak rendezésére a csonkán maradt hazában.

1918. november 15-én, az őszirózsás forradalmat követően, az Első Magyar Köztársaság kikiáltása előtti napon a Pesti Egyházmegye és a teológiai akadémiai professzorok részvételével megalakult az Országos Református Tanács, amely az egyház reformációját tűzte ki célul. Ezen a gyűlésen Forgács Gyula is elnökölt. Terveik között szerepelt az „egyház és állam különválasztása, egy új egyházalkotmány előkészítése, a gyülekezeti élet reformja, a belmisszió egyházi integrációja” [9, 79. o.].

1 Bálint Márk Vásárhelyi, PhD. Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, Doktori Iskola.
vasarhelyi.balint.mark@reformatus.hu

Már a Tanácsköztársaság idején, 1919. április 9-én tartottak Budapesten egy konferenciát a belmissziói munka kapcsán az egyház reformációjáról, a gyülekezetek szervezéséről és egyéb kérdésekről 200 fő részvételével. Forgács Gyula az egyház és az állam viszonyáról tartott előadást [9, 79. o.].

Ezután azonban a külső támadások miatt nem volt lehetőség a reformációi munka folytatására. 1920 márciusában tíz lelkipásztor, köztük Takaró Géza kőbányai lelkipásztor és Forgács Gyula találkozott Kőbányán, ahol továbbra is az egyház reformációját, valamint az állam és az egyház kapcsolatát tárgyalták [9, 79. o.]

A PÉCELI KÖR KEZDETEI

Ugyanezek a gondolatok jelentek meg az 1920. május 26–27-én a *Kálvinista Szemle* olvasói számára megrendezett értekezleten is. Itt Forgács Gyula ismertette a Péceli Református Egyház helyzetét. Ennek következményeként a gyülekezet ügyei iránt való érdeklődést látva elhatározták, hogy augusztusban lelkészértekezletet tartanak Pécelen [1, 142. o.] Erre az értekezletre augusztus 17–20. között került sor, és ennek keretében elfogadták az ún. *péceli programot* [2, 11. o.]. Ezen a konferencián 51-en vettek részt, köztük 34 lelkipásztor is [9, 80. o.] Az itt megalakuló *Péceli Kör* tagjai „fogadalmat tesznek a Jézus Krisztus evangéliumának hűen és lelki tisztasággal leendő szolgálatára, a gyülekezetek ébresztésében egymás testvéri látogatására és támogatására” [3, 19. o.]. Egy új folyóiratot is indítottak *Reformáció* címmel [1, 142. o.].

A *péceli program* ügyéhez kapcsolódóan Forgács Gyula 1921 májusától kezdve Tarnay Endre péceli főgondnokkal, William Beveridge skót lelkipásztorral, valamint Dr. Nagy Sándorral együtt több utazást is tett, így Balatonendrédre, Szekszárdra, Sárospatakra, Debrecenbe, Órszentmiklósról [1, 144. o.]. Több értekezletet is tartottak. 1921. június 10-én a *Reformáció* szerkesztősége gyűlt össze Pécelen, 1921. július 18–21. között pedig a *Péceli Kör* lelkipásztori értekezletére került sor Órszentmiklóson [1, 144. o.].

A KUNHEGYESI ÉRTEKEZLET

A *Péceli Kör* és a *Kálvinista Szemle* közös szervezésében 1921. augusztus 23–25. között Kunhegyesen szerveztek egy lelkészértekezletet, amelyet Victor János „nagy egyházi reformkonferenciának” nevez [4, 14. o.]. A konferencia célkitűzése a *Kunhegyesi Memorandum* szerint egymás hitének erősítése, valamint a Magyar Református Egyház válságos helyzetének és a kötelességek megvitatása [12]. Török Imre kisújszállási esperes [7], az egyetemes konvent későbbi tagja [8] szerint a konferencia „fogantatott Sárospatakon, született Pécelen s nagyranőtt Kunhegyesen” [5, 111. o.]. Ezzel valószínűsíthetően a konferencia ébredési mozgalmakban rejlő gyökerére utalt, továbbá értékelt a péceli református egyház és Forgács Gyula munkáját, illetve a *Péceli Kör* mozgalmát, valamint méltatta a kunhegyesi konferenciát.

A konferencia főszervezője Forgács Gyula péceli lelkipásztor és Sebestyén Jenő budapesti teológiai tanár volt [5, 111. o.]. A kunhegyesi református egyház részéről Maklár Károly kunhegyesi lelkipásztor, Masát Ferenc kunhegyesi lelkipásztor, Jósa István kunhegyesi főgondnok valamint Varga István jázsági felsőjárású főszolgabíró-földbirtokos vette ki a részét a rendezésből [5, 111. o.; 6, 2. o.]²

A konferencia három napján több neves előadó tartott beszédet. A kunhegyesi lelkészértekezlet kiemelkedő jellemzője, hogy több különböző irányzathoz tartozó lelkipásztorokat és egyéb előadókat is megszólaltatott. Ezzel egyfajta közvetítő szerepet töltött

2 Az *Uj Barázda* Massák Ferencet említi, de a kunhegyesi református lelkipásztorok névsorával összevetve a *Sárospataki Református Lapok*ban szereplő Masát Ferenc nevet fogadhatjuk el. Erősen bizonyítja a kunhegyesi értekezlet jelentőségét, hogy a kispapok és földművesek politikai napilapjában is beszámolnak róla, mint a „magyar nemzet fenntartásáért folytatott küzdelemből maguknak mindig oroszlanrész kivevő református lelkészek, tanítók és presbiterek” konferenciájáról.

be a különböző irányzatok között, és felkínálta annak lehetőségét, hogy a változatos evangéliumi csoportok közösen munkálkodjanak tovább a Magyar Református Egyház megújulásán.

Az is látható, hogy miközben az értekezleten túlnyomó többségben lelkipásztorok vettek részt, mégis voltak presbiterek és más hallgatók is. Mintegy 150–160 résztvevőről beszélnek, köztük lelkipásztorok, tanítók, „egy pár előkelő, lelkes világi férfiú” és „egyszerű, falusi presbiterek” is megjelentek. Ravasz Lászlót is meghívták, aki ekkor már június 26. óta dunamelléki püspök volt [13], ő azonban nem vett részt a konferencián. Voltak holland meghívottak is, akik szintén nem tudtak eljönni [5, 110. o.].

A konferencia körülményeire nézve érdemes megemlíteni a kunhegyesi református énekkar szolgálatát, valamint a kunhegyesi egyházközösség közel 50 000 korona értékű ételmiszer-adományát [5].

A konferencia megnyitó imádságát Makláró Károly kunhegyesi lelkipásztor mondta el augusztus 23-án [5]. 24-én és 25-én reggel Csomasz D(ezső?) és Sebestyén Jenő tartott bibliamagyarázatot. Egymástól függetlenül mindketten a 2Korinthus 4:1–2-t választották textusként [5].

A következőkben áttekintjük az előadók névsorát és az előadások témáit. Augusztus 23-án *Forgács Gyula* péceli lelkipásztor a keresztyén egységről tartott előadást [5, 6, 10, 11]. Ez egy kiemelkedő téma, hiszen ez adta az egyik legnagyobb feszültséget az általános keresztyénség és a történelmi kálvinizmus vitájában. *Sebestyén Jenő* budapesti teológiai tanár egyházunk sorsdöntő órájáról beszélt [5, 6, 10, 11]. Ifj. Victor János diákszövetségi főtitkár a Magyar Református Egyház külföldi összeköttetéseit mutatta be, így beszélt a holland, svéd, angol és amerikai protestánsokkal való kapcsolatáról [5, 6, 10, 11].³

Augusztus 24-én Vass Vince pápai teológiai tanár a lelkipásztorképzés reformációjára tart előadást [5, 6, 10, 11]. Javaslat, hogy egy-egy kiváló lelkipásztor mellé állítsanak segédlelkészt hat hónapra [5]. Nagy Béla sárospataki teológiai tanár ugyanakkor a lelkipásztor választás tervezett reformációját mutatja be [5, 6, 10, 11]. Ennek alapelvei a következők: a lelkipásztorok megválasztásánál el kell kerülni a korrupciót; minden ember kerüljön alkalmas helyre; minden hely kapja meg a maga emberét; végül a református lelkipásztori pályán valósuljon meg egyfajta fokozatos előrehaladás [5].

Kovács Andor kecskeméti jogtanár a református tudományos irodalom kérdéséről beszélt [5, 6, 10, 11]. Fontosnak látta annak „megszervezését, erkölcsi és anyagi támogatását. [5]. Az értekezlet résztvevői Ravasz Lászlót és Kovács Andort kérték fel arra, hogy dolgozzanak ki ennek megvalósítására egy tervet, a zsinatot pedig arra kérték, hogy a közalapról adjanak erre a célra is támogatást, a járulék szükséges mértékű emelésével. Ehhez kapcsolódóan egy református napilap indítását is tárgyalták Mészáros Károly és Bogdán Gyula (az *Órálló* című folyóirat szerkesztője) javaslata alapján.

Augusztus 25-én Bocsor László a vallástanítás reformjáról tart előadást [5, 6].⁴ Érdekes előadás volt Kiss Ernő sajtóhídvégi lelkipásztoré is, aki a gyülekezeti élet helyreállításáról és az egyházfegyelemről beszélt, mégpedig a Sajtóhídvégi Református Egyház gyakorlatát mutatta be [5, 6]. Megemlítendő, hogy az egyházfegyelmet abban az időben több helyen gyakorolták az egyháztagokra nézve is.⁵ A *Sárospataki Református Lapok* azonban egyértelműen mutatja, hogy a nagyobb gyülekezetekben „hiába álmodoznak az egyházfegyelem áldásairól” [5]. Az

3 Érdemes megemlíteni, hogy az *Uj Barázda* a következő megjegyzést fűzi ehhez az előadáshoz: „Megragadó és reménységet gyújtó volt ifj. Victor János előadása arról, hogy holland, svéd, angol és amerikai protestánsok mily nagy szeretettel küzdenek a trianoni béke revíziójáért.”

4 Az *Evangélikusok Lapja* Boros Lajosról beszél, de a *Sárospataki Református Lapok* alapján Bocsor Lászlót valószínűsítem.

5 A Péceli Református Egyház irattárában őriznek olyan dokumentumot, ahol vegyes házasság miatt indítottak egyházfegyelmi eljárást egy egyházzal szemben.

egyházfegyelem témájában Sütő Kálmán is készített előadást, de azt csak írásban küldte el – Kiss Ernővel egyetértésben.

Az *Uj Barázda* említést tesz Kiss Dániel református lelkipásztor, a *Dunántúli Protestáns Lap* pedig Tildy Zoltán orczi református lelkipásztor előadásáról is, az ő nevük a *Sárospataki Református Lapokból* kimarad.

A KUNHEGYESI MEMORANDUM

A kunhegyesi értekezlet fő eredménye a *Kunhegyesi Memorandum*. Ezt 134-en írták alá, lelkipásztorok, tanárok, tanítók, gondnokok és presbiterek. Ezt a *Memorandumot* a zsinatnak terjesztették fel. A Zsinat 1921. szeptember 27–29. között tárgyalja, majd 1922 szeptemberében ahol azonban nem tárgyalták, sőt 1922-ben a konvent *ad acta* teszi [15, 232. o.; 16, 4. o.], de néhány lelkipásztor és egyházmegye még időnként foglalkozik vele.

A *Kunhegyesi Memorandum* prófétai hangot üt meg. A bűnbánatból indul ki olyannyira, hogy Vass Vince szerint a *Memorandum* lelke az „alázatos bűnbánatban leroskadás az Úr előtt s azután (...) felemeltetés a megújított elhivatás diadalmas bizonyosságára” [14, 5. o.]. A történelmi eseményeket Isten ítéletének tekintik, és elismerik, hogy „Jézus Krisztus evangéliumát, amelyet a Mindenható Isten minden népek üdvösségre rendelt, nem hirdettük az iskolában és szószékben s nem tettünk arról bizonyosságot életünkkel és önfeláldozó szolgálatunkkal oly mértékben, hogy útját állhattuk volna a hitetlenség terjedésének” [12]. Ezzel az egyház küldetésének kérdését vetik fel, és azt adják válaszul, hogy az egyház fő célja Jézus Krisztus evangéliumának diadala, az evangélium hirdetése. A megújuláshoz a Lélek megújító munkája szükséges [12].

Fontos kérdésnek látják az *egyháztagság* problémáját is. Célkitűzésük ezen a téren az, hogy csak hitvalló egyháztagok legyenek: az egyetlen helyes elv az lenne, hogy „a Református Egyháznak csak az lehetne a tagja, aki valójában református keresztyén” [12]. Ezzel szorosan összefügg az egyházi élet romlásának egyik legfőbb oka, amely a *Kunhegyesi Memorandum* szerint a „bibliai és kálvini fegyelmezés hiánya”.

Felvetik és rendezni kívánják az egyházi tisztségviselők, azaz a lelkipásztorok és a presbiterek kérdését. Itt anyagi kérdések is felmerülnek: sok lelkipásztor „állása vagy földműveléssel, vagy hitoktatással lévén összekötve, vagy a csekély javadalom miatt más úton kényszerülven kenyerét megkeresni, a lelkipásztorból csak a funkcionárius marad meg s a halhatatlan lelkek pásztor nélkül tévelyegnek” [12].

A *Memorandum* tárgyalja az egyház és az állam viszonyát is. Miközben elismerik, hogy „törvényes jogunk van állami segítséget fogadni el abban az országban, amelyben (...) Egyházunk tiszteletreméltó munkát teljesít”, inkább az egyház „buzgó tagjainak Isten iránti hálájukból és Egyházuk iránti szeretetükből fakadó” áldozatkészségére szeretnék alapozni az egyház „anyagi létének biztosítékát” [12]. Ez gyakorlatilag nem más, mint az egyház és az állam szétválasztása.

KONKLÚZIÓ

Mint arra már korábban utaltunk, a kunhegyesi lelkészértekezletnek nagy jelentősége van abban, hogy azon a különböző teológiai irányzatok közti útkeresés és közös gondolkodás jelent meg. Ismeretes azonban, hogy ez a közös munka nem maradt állandó, hiszen Sebestyén Jenő és Victor János ellentéte a továbbiakban is fennmaradt, sőt elmélyült.

A kunhegyesi értekezlet megbecsülésre méltó helyet foglal el a Magyarországi Református Egyház történelmében. A *Reformáció* valamint a *Kálvinista Szemle* sokáig meghatározó folyóiratok voltak a kálvinista körökben.

Magát a *Kunhegyesi Memorandumot* nem fogadta el a Zsinat, noha az megoldást, sőt biblikus és a református hitvallásokkal egybehangzó megoldást kínál az egyház akkori

problémáira. A *Memorandum* azonban máig érezteti hatását. Sok kérdése, így az egyháztagság vagy az egyházfegyelem kérdése ma is ugyanolyan időszerű, mint 100 évvel ezelőtt.

A *Kunhegyesi Memorandum* záró mondata ma is aktuálisan hangzik: „Magyar Hazánk sóvárogva várja a Krisztus evangéliumának a múltban dicső letéteményesét, az Isten Lelke által tagjaiban és intézményeiben megújuló Református Anyaszentegyházunkat és annak áldásos munkáját!”

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A publikáció az ÚNKP-20-3-I-KRE-1 pályázat keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium, valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap támogatásával készült.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] FORGÁCS Gyula *naplója* a Péceli Református Egyházközség irattárában.
- [2] MARGIT István: *Péceli Kör. Biblia és Gyülekezet*, 2005. július, XVII:2.
- [3] GYENGE János: *A jelenkor nagy vallásos ébredései*. Béres Károly könyvnyomdája, Nagyvárad. 1923.
- [4] VICTOR János: *Ki hazudott Önnek, Hepp professzor úr? és más írások*. Válogatás Victor János (1888–1954) református lelkész teológiai tanár írásaiból. Online: <http://mek.niif.hu/07000/07083/07083.pdf>. Utolsó elérés: 2020. 08. 19.
- [5] *Sárospataki Református Lapok*. XVI:18–19. Sárospatak, 1921. 09. 04.
- [6] *Uj Barázda*, III:190. 1921. 08. 28.
- [7] TÍMÁR Lajos: *Életinterjú Lengyel Lászlóval*. 2014. Online: http://www.kre.hu/portal/images/eletutinterjuk/Lengyel_Laszlo_Eletutinterju.pdf. Utolsó elérés: 2020. 08. 19.
- [8] KISS László, CSURGÓ Bernadett: *Egyházi szerepek – politikai pozíciók. A két világháború közötti reformátusegyházi elit történet-szociológiai vizsgálata*. In: *Kötő-jelek*. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Doktori Iskolájának Évkönyve. Budapest, 2002.
- [9] SÍPOS Ete Álmos: *„Kérjétek az aratásnak Urát!” – Forgács Gyula (1879–1941), a magyar református belmisszió úttörője*. KRE-KMTI-Harmat. Budapest, 2008.
- [10] *Dunántúli Protestáns Lap*, XXXII:37. Pápa, 1921. 09. 11.
- [11] *Evangelikusok Lapja*, VII:38. Budapest, 1921. 09. 18.
- [12] A *Kunhegyesi Memorandum* szövegét a *Dunántúli Protestáns Lap*. 1921. Pápa. XXXII: 37. 146–147. o.; 38. 150–151. o.; 39. 154–155. o. folytatásokban közölt változat alapján idézem.
- [13] VARGA Gáborné: *Ravasz László és a református oktatáspolitikai Magyarországon a két világháború között*. Doktori disszertáció, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. Budapest, 2011.
- [14] VASS Vince: *Jobb jövő felé: A „Kunhegyesi Memorandum” elvi kifejtése*. Magyar Vallásos Traktátus Társulat, Budapest, 1922.
- [15] *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház 1867 és 1978 közötti történetéből*. BARCZA Dezső (szerk.). A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Budapest, 1983.
- [16] *Prágai Magyar Hírlap*, I:95. 1922. 09. 24.